

MOKESČIŲ SISTEMOS LIETUVOJE KITIMO ĮTAKOS BIUDŽETO PAJAMOMS EKONOMINIS VERTINIMAS

Zita Tamašauskienė, Aušra Žadvidaitė

Šiaulių universitetas

Architektų g. 1, LT-78366 Šiauliai, Lietuva

El. paštas: zita.tamasauskiene@smf.su.lt, ausrazadvidaite@yahoo.com

Anotacija

Straipsnyje siekiama įvertinti mokesčių sistemos Lietuvoje kitimo įtaką surenkamoms nacionalinio biudžeto pajamoms. Šiam tikslui pasiekti analizuojama mokestinių pajamų dinamika ir struktūra, siekiant išsiaiškinti, kurie mokesčiai turi didžiausią reikšmę biudžeto pajamų surinkimui. Kartu įvertinamas ryšio reikšmingumas tarp skirtingų mokesčių pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių, o pasitelkiant mokesčių pajamų elastingumą mokesčio bazei bei paklausos elastingumo koeficientą įvertinamos mokestinių pajamų didinimo galimybės.

Pagrindiniai žodžiai: mokesčių sistema, mokestinės pajamos, mokesčių tarifai, elastingumas.

Įvadas

Tyrimo mokslinė problema ir aktualumas. Mokesčių sistema turi būti formuojama taip, kad skatintų šalies ekonomikos plėtrą. Keičiantis valstybės ekonominei ir politinei situacijai, mokesčių sistema taip pat turi neišvengiamai keistis. Ekonomikos pakilimo laikotarpiu, ypač tuomet, kai ir pasaulio, ir Lietuvos ekonomikos yra sulėtėjusios dėl vyraujančio ekonomikos nuosmukio, labai svarbu, kad mokesčių sistema būtų suformuota taip, kad užtikrintų pakankamas biudžeto pajamas. Tinkamai vykdoma apmokestinimo politika plečia ir stiprina šalies ekonomiką, o per dideli mokesčiai gali lemti nenorą sąžiningai mokėti mokesčius. Mokesčių sistema turi įtakos užimtumui, vartojimui, taupymui, investicijoms, pajamų perskirstymui, mokesčių surinkimui ir jo sąnaudoms.

Jau XX a. 8–9-ajame dešimtmetyje ekonomistas Laferas analizavo pajamų į biudžetą priklausomybę nuo mokesčių tarifų, ieškodamas optimalios mokesčių normos. Vėliau tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkai nagrinėjo mokesčių sistemą įvairiais aspektais. Nors mokslinėje literatūroje analizuojami atskiri mokesčiai, jų tarifų kitimo poveikis mokestinėms pajamoms (Ramanauskienė, 2007; Buginskis, 2007; Slavickienė, Atkočiūnaitė, Nesteckis, 2007, Račiulaitytė, 2007; Budrytė, Račiulaitytė, 2005), mokesčių sistema (Davulis, 2007, 2009; Juknelienė, 2005; Stačiokas, 2004; Kindsfaterienė, Lukoševičius, 2008), mokesčių našta (Gylys, 2006; Meškauskienė, 2003), tačiau

nepakankamai dėmesio skiriama mokestinių pajamų elastingumui mokesčių bazėje, mokesčių sistemos kitimo įtakai surenkamoms nacionalinio biudžeto pajamoms.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šalies mokesčių sistema yra nuolat keičiama ir kritikuojama siekiant optimizuoti biudžeto pajamas bei mokesčių mokėtojų gerovę. Didėjanti tarptautinė konkurencija verčia Lietuvos Respublikos Vyriausybę didinti viešojo sektoriaus efektyvumą, kuris gali teikti dvigubus dividendus – mažinti apmokestinimą ir gerinti viešąsias paslaugas. Kita vertus, laisvas produktų ir gamybos veiksnių judėjimas, ES šalių mokesčių sistemos skirtumai bei kliūtys efektyviems informacijos mainams didina mokesčių nemokėjimo ir vengimo mastą. Tai gali pareikalauti mažinti mokesčių našta mobiliams gamybos veiksniams, labiau apmokestinant mažiau mobilius. Finansų rinkų globalizacija, pigių ir greitų elektroninių ryšių su užsienio rinkomis plėtojimas sunkina efektyvų kapitalo pajamų apmokestinimą. Vis daugiau diskusijų kyla dėl mokesčių tarifų nustatymo, ypač ekonomikos nuosmukio laikotarpiu, kada skuboti ir neapgalvoti sprendimai gali duoti priešingus nei tikėtasi rezultatus. Todėl būtina įvertinti ryšio reikšmingumą tarp skirtingų mokesčių pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių, nustatyti, ar būtent mokesčių tarifų keitimas yra efektyviausias būdas padidinti biudžeto pajamas, surenkamas mokesčių pavidalu.

Tyrimo objektas – mokesčių sistema Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – įvertinti mokesčių sistemos Lietuvoje kitimo įtaką surenkamoms nacionalinio biudžeto pajamoms.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti mokesčių sistemos ir jos elastingumo įtakos biudžeto pajamoms teorinius aspektus.
2. Išanalizuoti mokestinių pajamų dinamiką ir struktūrą.
3. Įvertinti pajamų iš pagrindinių mokesčių surinkimą.
4. Nustatyti mokestinių pajamų didinimo galimybes, atsižvelgiant į šių pajamų elastingumą mokesčių bazei.

Tyrimo metodai: Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros, Lietuvos Respublikos norminių aktų analizė ir sisteminimas; duomenų grupavimas, detalizavimas, lyginimas, daugiarenė koreliacinė analizė.

Mokesčių sistemos ir jos elastingumo įtakos biudžeto pajamoms teoriniai aspektai

Kindsfaterienė ir Lukaševičius (2008) nurodo, kad mokesčių sistema yra vienas pagrindinių ekonominių mechanizmų, lemiančių ekonomikos plėtrą ir užtikrinančių svarbiausių valstybės funkcijų vykdymą. Labai dažnai valstybinių sričių finansavimas priklauso nuo valstybės biudžeto dydžio, o biudžeto dydis – nuo mokesčių sistemos efektyvumo. Pasak Kuodžio (2008), mokesčių sistemos tobulinimas, jos spragų šalinimas yra pagrindinis veiksnys siekiant pagerinti biudžeto būklę.

Pajamų iš mokesčių surinkimą į nacionalinį šalies biudžetą gali lemti daugelis veiksnių, kuriuos galima būtų suskirstyti į šias grupes: mokesčių tarifai ir konkretaus mokesčio bazę didinantys ar mažinantys veiksniai. Buginskio ir Mackevičiaus (2007), Slavickienės, Savickienės, Jurgelaitienės (2008) nuomone, labiausia gyventojų pajamų mokesčio surinkimą be mokesčio tarifo gali lemti vidutinis darbo užmokestis, dirbančiųjų skaičius, nedarbo lygis, kiek mažesnę – minimalus mėnesio atlyginimas ir neapmokestinamosios pajamos. Remiantis Finansų ministerijos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos biudžeto ataskaitų duomenimis, pridėtinės vertės mokesčio surinkimą lemia infliacija, namų ūkių vartojimo išlaidos, pardavimų apimtys šalyje, o pelno mokestį – įmonių veiklos intensyvumas. Analizuodamos pelno mokestį, Mačiulaitytė (2007), Budrytė, Mačiulaitytė (2005) nustatė, kad vienas svarbiausių pagrindinių mokesčio elementų yra mokesčio tarifas, o įmonių pelną (nuostolį) prieš apmokestinimą galima laikyti kaip mokesčio bazės artinį. Šio tyrimo metu ir siekiama įvertinti ryšio stiprumą bei reikšmingumą tarp surenkamų mokesčių pajamų ir konkrečių mokesčių instrumentarijus elementų (mokesčių tarifų ir mokesčio bazę lemiančių veiksnių).

Startienės ir Trimonio (2009) teigimu, vienas pagrindinių visų mokesčių surinkimo veiksnių yra oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastas šalyje. Oficialiai neapskaityta ekonomika egzistuoja visose šalyse ir priklausomai nuo savo dydžio daro įtaką šalies ekonominiam vystymuisi, socialinei žmonių gerovei ir šalies politikai. Mokesčių našta yra didinama oficialiai apskaitomai ekonomikai, o oficialiai neapskaitytos ekonomikos dalyviai išvengia mokesčių, taip skurdindami šalies biudžetą.

Vis dėlto daugiausia diskusijų kyla dėl mokesčių tarifų nustatymo. Optimalų mokesčių tarifą analize Arthur Laffer, o jo garbei pavadinta Lafero kreivė rodo ryšį tarp mokesčių tarifo ir biudžeto pajamų, gaunamų iš mokesčių. Biudžeto surenkamos pajamos

artėja nulinio link, kai mokesčio tarifas artėja arba nulinio, arba vieneto link. Mokesčio tarifo didinimas iki tam tikros ribos, nors ir lėtėjančiais tempais, bet didina iš mokesčio gaunamas pajamas. Toliau didėjant mokesčio tarifui, mokesčio bazė mažėja. Egzistuoja toks taškas, kuriame biudžeto pajamos yra maksimalios (Spiegel, Templeman, 2004). Pasak Saez (2001), Sorensen (2004), per didelis pajamų mokesčio tarifas turi įtakos darbinėms paskatoms, sumažina apmokestinimo bazę, gali padidinti mokesčio perteklinę našta.

Mokestinių pajamų elastingumas įvertina procentinę mokestinių pajamų pasikeitimą, kuris yra susijęs su grynojo mokesčių tarifo padidėjimu 1 proc., kur grynasis mokesčių tarifas yra lygus vienetai minus ribinė mokesčių norma Giertz (2010). Bivainis ir Skačkauskienė (2007) mokesčių elastingumą apibrėžia kaip valstybės pajamų iš mokesčių procentinio pokyčio ir apmokestinamosios bazės procentinio pokyčio, nesikeičiant mokesčių sistemai, santykį, o mokesčių sistema yra elastinga, kai santykio reikšmė yra didesnė nei vienetas. Ališausko ir Žukausko (1999) teigimu, mokesčių sistema yra elastinga, jei neįvedant naujų mokesčių ir nedidinant tarifų, mokestinių įplaukų didėjimo greitis yra spartesnis nei nacionalinių pajamų didėjimas.

Užsienio šalyse mokesčių politikos tyrimuose daug dėmesio skiriama mokestinių pajamų elastingumui mokesčių tarifams (Sammartino, Weiner, 1997; Slemrod, 1998; Gordon, Slemrod, 2000; Aarbu, Thoresen 2001; Kopczuk, 2005; Gruber, Rauh, 2007). Heim (2009) teigia, kad naudojant mokestinių pajamų elastingumą mokesčio tarifui, galima grubiai įvertinti mokesčio įstatymo pokyčio pasekmes surenkamoms pajamoms. Mokestinių pajamų elastingumą galima panaudoti darant išvadas apie tai, kaip keisis surenkamos pajamos (padidės ar sumažės), ribinį mokesčio tarifą padidinus 1 proc. Jei ribinį mokesčių tarifą padidinti 1 proc., mokestinės pajamos sumažės mažiau nei 1 proc., tai mokesčio keitimas padidins pajamas. Tačiau jei mokestinės pajamos sumažės daugiau nei 1 proc., tai mokesčio keitimas sumažins pajamas. Literatūroje analizuojamas ir vertinamas mokestinių pajamų elastingumas ne tik mokesčių tarifams, bet ir mokesčių bazei, siekiant įvertinti apmokestinimo efektyvumą ir mokesčių optimalumą (Feldstein, 1995; Gruber, Saez, 2002; Giertz, 2006; Bruce, Fox, Yang 2010). Joumard pažymi, kad jau nuo 1990 m. vidurio daugelyje ES šalių buvo imtasi priemonių, mažinančių darbo apmokestinimo našta, siekiant padidinti paklausą darbui ir skatinti darbinės paskatas (Joumard, 2002).

Labai svarbu, kaip mokesčių tarifų didėjimas pasiskirsto tarp mokesčių mokėtojų ir kas galiausiai sumoka padidėjusį mokestį. Plėtojantis rinkos santykiams, faktiškais mokesčio mokėtojams ir tam tikro mokesčio realiam pasiskirstymui tarp prekių vartotojų (pir-

kėjų) ir gamintojų (pardavėjų) didžiausią įtaką daro pasiūlos ir paklausos elastingumas (Stačiokas, Valančienė, 2002). Kuo elastingesnė produkto pasiūla arba kuo neelastingesnė paklausa, tuo didesnę mokesčio dalį moka vartotojas. Jei pasiūla yra mažiau elastinga nei paklausa, tai daugiausia mokesčių tenka pardavėjams, ir priešingai, nepriklausomai nuo to, kam konkrečiai uždedamas mokestis.

Mokesčių pajamos taip pat priklauso nuo produktų, kuriems uždedamas mokestis, paklausos ir pasiūlos elastingumų. Jei abiejų elastingumas yra didelis, tuomet dėl nustatyto mokesčio gerokai sumažės pardavimo apimtys, kartu mažės ir pajamos. Kuo mažesnis produktų, kuriems uždedamas mokestis, paklausos ir pasiūlos elastingumas, tuo labiau sumažės pardavimo apimtys ir padidės pajamos, gautos renkant mokesčius.

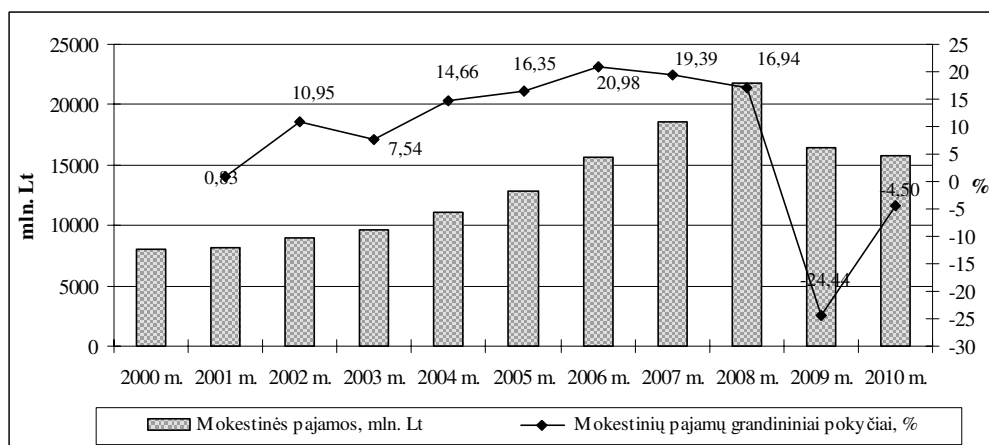
Kadangi mokesčiai yra valstybės funkcijų vykdymo pagrindas, labai svarbu laiku surinkti mokesčius, kad šis surinkimas būtų stabilus ir pakankamas. Nepakankamas valstybės funkcijų finansavimas gali mažinti valstybinio sektoriaus našumą, trikdyti įvairios valstybinės veiklos vykdymą. Todėl tikslinga išanalizuoti, kaip kito Lietuvos mokesčių sistema ir kokios esminės priežastys lėmė mokestinių pajamų į nacionalinį biudžetą surinkimą.

Mokestinių pajamų dinamika ir struktūra

Mokesčių reikšmę ir būtinumą pagrindžia faktas, kad pagrindinės nacionalinio biudžeto pajamos yra surenkamos mokesčių pavidalu. Vidutiniškai 2000–2010 m. mokestinės pajamos sudarė 80,58 proc. nacionalinio biudžeto pajamų. 2000 m. mokesčių paja-

mos nacionaliniame biudžete sudarė net 92,76 proc. 2001–2008 m. iš mokesčių buvo surinkta apytiksliai 80 proc. visų nacionalinio biudžeto pajamų, jų lyginamasis svoris beveik nekito. 2009 m., kai ES ir kitų šalių finansinė parama, lyginant su 2008 m., didėjo net 70,25 proc., o surenkamos mokestinės pajamos mažėjo 24,44 proc., mokesčių dalis nacionaliniame biudžete sumažėjo iki 67,94 proc., o 2010 m. ši dalis beveik nekito ir sudarė 67,54 proc. Galima teigti, kad mokesčiai yra svarbiausias biudžeto formavimo instrumentas, todėl labai svarbu įvertinti, kaip besikeičianti Lietuvos mokesčių sistema lemia mokesčių surinkimo lygį.

Analizuojant 2000–2010 m., matyti, kad Lietuvos mokesčių sistema buvo nuolat keičiama ir kritikuojama. Šalies mokesčių sistemą galima įvardyti kaip vis dar besiformuojančią, siekiant optimizuoti surenkamas biudžeto pajamas ir mokesčių mokėtojų gerovę. Mokesčių sistemos nestabilumą rodo tai, jog vien Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas analizuojamu laikotarpiu buvo keičiamas ar pildomas daugiau nei 40 kartų. Išanalizavus 2000–2010 m. Lietuvoje taikytas mokesčių rūšis, galima teigti, kad šiuo laikotarpiu egzistavo daugiau nei 30 skirtingų mokesčių rūšių. Maždaug pusė visų mokesčių buvo taikomi visu analizuojamu laikotarpiu. Analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje įvesta 14 naujų ir panaikinti 7 mokesčiai, todėl galima daryti išvadą, kad Lietuvos mokesčių sistemoje taikomų mokesčių rūšių vis daugėja. 1 paveikslas rodo, kaip kito visos į nacionalinį biudžetą surenkamos mokesčių pajamos analizuojamu laikotarpiu.

1 pav. Nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų dinamika 2000–2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis ir atliktais skaičiavimais.

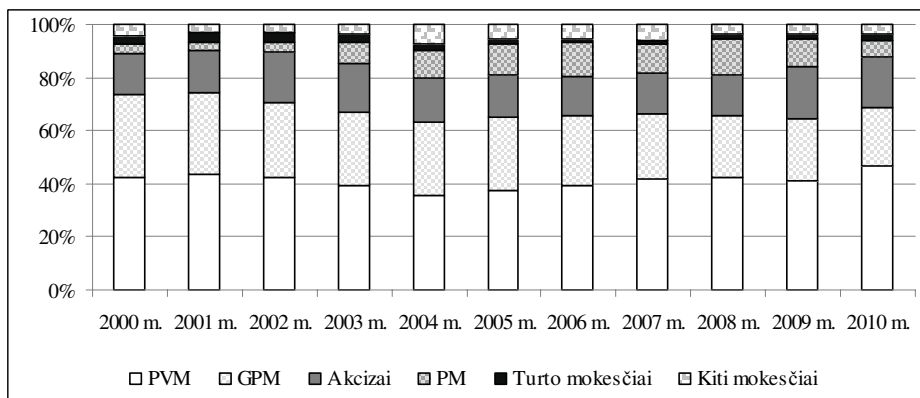
Iki 2008 m. į nacionalinį biudžetą surenkamos mokestinės pajamos kasmet didėjo. Kaip rodo 1 paveikslas, iki 2003 m. šis didėjimas nebuvo žymus, o nuo 2004 m. pastebimas spartesnis mokestinių pajamų didėjimas (labiausia mokestinės nacionalinio biudžeto pajamos padidėjo 2006 m. – net 20,98 proc.

per metus). Ryškiausias mokestinių pajamų kitimas pastebimas 2009 m., kai jos sumažėjo net 24,44 proc. 2010 m. mokestinės pajamos sumažėjo dar 4,5 proc. per metus ir nukrito į 2006 m. lygį.

2 paveiksle pateikta mokestinių nacionalinio biudžeto pajamų struktūra. Pagal atskirų surenkamų

mokesčių dydį išskirti tokie mokesčiai ir mokesčių grupės: pridėtinės vertės mokestis (PVM), gyventojų pajamų mokestis (GPM), akcizai, pelno mokestis (PM), turto mokesčiai (juos sudaro nekilnojamojo turto mokestis, žemės ir paveldimo turto mokesčiai) ir

kiti mokesčiai (visi kiti Lietuvos mokesčių sistemos mokesčiai sujungti į kitų mokesčių grupę dėl kiekvieno iš šių mokesčių mažo lyginamojo svorio nacionalinio biudžeto mokestinėse pajamose).

2 pav. Nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų struktūra 2000–2010 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

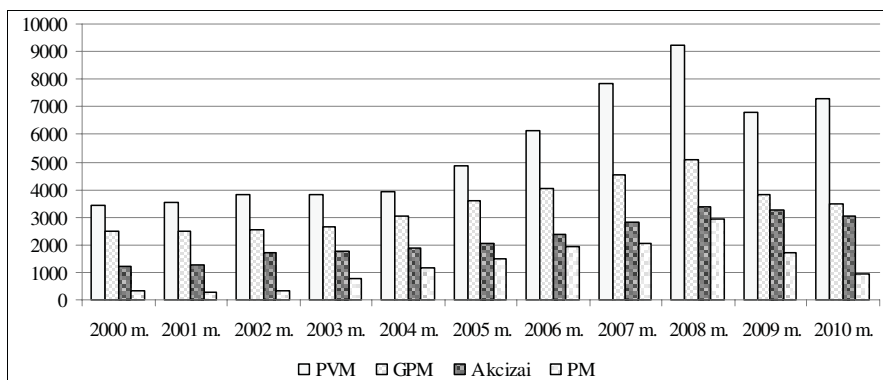
Nagrinėjant 2 paveiksle pateiktus duomenis, galima teigti, kad visu analizuojamu laikotarpiu daugiausia mokestinių nacionalinio biudžeto pajamų sudarė PVM, GPM, akcizų ir pelno mokesčiai (daugiau nei 90 proc. visų mokestinių pajamų). Todėl daroma išvada, kad valstybės pajamos daugiausia surenkamos iš keturių pagrindinių mokesčių. Didžiausią lyginamąjį svorį pajamų analizuojamu laikotarpiu sudarė PVM pajamos (siekė apie 40 proc. mokestinių pajamų). Kiek mažiau mokestinių pajamų sudarė GPM pajamos. 2000 m. GPM lyginamasis svoris pagal mokestines pajamas sudarė 31,18 proc., tačiau vėlesniu laikotarpiu šis svoris kasmet mažėjo. Akcizų pajamų lyginamasis svoris pagal mokestines pajamas analizuojamu laikotarpiu kito nedaug (svyravo nuo 15 iki 20 proc.). Priešingai nei GPM, akcizų pajamos, kaip ir pelno mokesčio pajamos, analizuojamo laikotarpio pabaigoje buvo didesnės nei laikotarpio pradžioje. Pelno mokesčio pajamos analizuojamo laikotarpio pradžioje sudarė tik šiek tiek daugiau nei 3 proc. visų mokestinių nacionalinio biudžeto pajamų. Kaip matyti iš 2

paveikslo, nuo 2003 m. šio mokesčio surenkamų pajamų reikšmė padidėjo. Tiek turto mokesčiai, tiek kiti Lietuvos mokesčių sistemos mokesčiai analizuojamu laikotarpiu sudarė neįžymią dalį visų mokestinių pajamų.

Išanalizavus nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų struktūrą galima teigti, kad daugiausia šių pajamų sudaro PVM, GPM, akcizų ir pelno mokesčių pajamos. Toliau analizuojami būtent šie mokesčiai, nes jų surinkimas turi labai didelės reikšmės biudžeto pajamoms.

Pajamų iš pagrindinių mokesčių surinkimo įvertinimas

Didžiausią nacionalinio biudžeto pajamų dalį 2000–2010 m. sudarė PVM, GPM, akcizų ir pelno mokesčių pajamos, todėl būtent šie mokesčiai yra svarbiausi ir reikšmingiausi surenkamų biudžeto pajamų požiūriu. 3 paveiksle pateikta šių mokesčių dinamika per 2000–2010 m.

3 pav. PVM, GPM, akcizų ir pelno mokesčių pajamų surinkimo dinamika 2000–2010 m., mln. Lt
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Iki 2008 m. PVM ir GPM surenkamos pajamos į nacionalinį šalies biudžetą kasmet didėjo. Šių mokesčių pajamos analizuojamo laikotarpio pradžioje didėjo nežymiai, o spartesnis jų didėjimas pastebimas laikotarpio viduryje. Analizuojant 3 paveikslu duomenis, būtina pabrėžti, kad PVM surenkamų pajamų mažėjimas pastebimas tik 2009 m., kai šios pajamos mažėjo net 26,44 proc., lyginant su 2008 m., o 2010 m. vienintelio PVM surinktos pajamos padidėjo (7,28 proc.). Žymiausias GPM surinkimo plano neįvykdymas pastebimas 2009 m., kai planas įvykdytas 87,1 proc. Vadinasi, biudžeto pajamos buvo 563 mln. Lt mažesnės nei planuota. GPM pajamos mažėjo ir 2009 m. (25,8 proc. per metus), ir 2010 m. (8,4 proc.). Akcizų mokesčio surinktos pajamos į nacionalinį šalies biudžetą mažėjo taip pat tiek 2009 m. (2,86 proc.), tiek 2010 m. (6,8 proc.). Sparčiausias akcizų mokesčio surinkimo didėjimas pastebimas 2002 m. – jos didėjo net 31,72 proc. (410,85 mln. Lt) per metus. Nors kasmet didėjančios mokesčio pajamos 2001–2007 m. lėmė šio mokesčio surinkimo plano viršijimą, tačiau jau nuo 2008 m. akcizų surinkimo planas nebuvo vykdomas. Galima daryti išvadą, kad pelno mokesčio pajamų surinkimas yra sunkiausiai prognozuojamas, nes plano vykdymas analizuojamu laikotarpiu svyravo nuo 82,3 iki 155,8 proc. Didelius

plano vykdymo skirtumus, lyginant įvairius metus, galėjo lemti tai, kad ir pačios pelno mokesčio pajamos, skirtingai nei kitų analizuojamų mokesčių į nacionalinį biudžetą surenkamos pajamos, kito netolygiais tempais. Mokesčio pajamos mažėjo ne tik 2009–2010 m. (daugiau nei po 40 proc. kasmet), tačiau ir 2001 m. (mažėjo 16,83 proc.). Išsiskiria ir 2003 m., kai PM surenkamos pajamos didėjo net 155,08 proc. per metus. Reikia pabrėžti, kad 2008 m., lyginant visų analizuojamų mokesčių surenkamas pajamas, PM pajamų surinkimo didėjimas buvo sparčiausias (šiais metais PM pajamos didėjo net 41,71 proc., lyginant su 2007 m.).

Pridėtinės vertės mokestis (PVM) – tai netiesioginis mokestis, Lietuvoje įvestas nuo 1994 m. gegužės 1 d. vietoje iki tol egzistavusio bendrojo akcizo mokesčio. PVM Lietuvoje reglamentuoja 2002 m. kovo 5 d. priimtas Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. PVM Lietuvoje yra mokestis, sudarantis didžiausią mokesčių nacionalinio biudžeto pajamų dalį. Kadangi beveik visu analizuojamu laikotarpiu PVM tarifas nekito (sieki 18 proc., išskyrus 2009 m., kai buvo padidintas iki 19 proc., o nuo rugsėjo 1 d. – iki 21 proc.), galima teigti, kad labai svarbu įvertinti ryšio stiprumą ir tarp mokesčio bazę lemiančių veiksnių (žr. 1 lent.).

1 lentelė

Ryšio reikšmingumas tarp PVM pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių 2000–2010 m.

Metai	PVM pajamos, mln. Lt	PVM tarifas, proc.	Vidutinė metinė infliacija, proc.	Namų ūkių vartojimo išlaidos, mln. Lt	Pardavimo apimtys, mln. Lt
	(Y)	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	(X ₄)
2000	3419,42	18	1	30000,6	n
2001	3511,81	18	1,4	32093,5	n
2002	3809,68	18	0,3	34133,5	99296,78
2003	3822,99	18	-1,1	37182,6	107525,84
2004	3930,11	18	1,2	41270,7	128161,52
2005	4841,69	18	2,7	47060,2	153444,6
2006	6152,21	18	3,7	53686,5	190451,28
2007	7824,18	18	5,7	63121,1	235878,47
2008	9242,53	18	10,9	71906,4	280971,03
2009	6798,80	19,67*	4,5	62110,4	193747,81
2010	7294,03	21	1,3	60957,9	208115,28
r	–	0,3708	0,8464	0,9802	0,9882
t	Krit. = 2,2622	1,1979	4,7673	14,8322	19,3549
Ryšio reikšmingumas	–	Nereikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas

* – perskaičiuotas vidutinis svertinis metinis tarifas; n – nėra duomenų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Finansų ministerijos, Statistikos departamento, VMI ir PVM įstatymo duomenis.

PVM tarifas, kuris ilgą laiką buvo nekeistas, 2009 m. buvo padidintas siekiant stabilizuoti šalies ekonominę padėtį (jai įtakos turėjo šalyje prasidėjęs ekonomikos nuosmukis) ir surinkti kuo daugiau pajamų į nacionalinį šalies biudžetą. Remiantis Finansų

ministerijos duomenimis, dėl PVM standartinio tarifo padidinimo nuo 18 iki 21 proc. ir dėl daugumos lengvatinių tarifų panaikinimo 2009 m. buvo gauta apie 755 mln. Lt. papildomų pajamų į nacionalinį šalies biudžetą. Vis dėlto 2009 m. visos PVM pajamos ma-

žėjo (26,44 proc.). Kaip matyti iš 1 lentelės duomenų, tiek namų ūkių vartojimo išlaidos, tiek pardavimų apimtys šalyje (bendra mokesčių mokėtojų deklaruota parduotų prekių ir paslaugų vertė), kaip ir PVM pajamos, iki 2008 m. kasmet didėjo, o 2009 m. sumažėjo. Kainų lygio kitimas šalyje taip pat yra svarbus rodiklis PVM pajamų surinkimui, nes tai netiesioginis mokestis, vykdomas per kainų sistemą. Vidutinė metinė infliacija Lietuvoje iki 2003 m. kito netolygiai ir nežymiai, po šių metų nuolat didėjo, o sumažėjo tik analizuojamo laikotarpio pabaigoje. Tiksliau įvertinti kiekvieno šių veiksmų ryšį su PVM surinkimu pasitelkiama koreliacinė analizė, siekiant išsiaiškinti, tarp kurių rodiklių egzistuoja reikšmingas ir pakankamai stiprus ryšys. Naudotasi *Microsoft Excel* programa, funkcija Correl skaičiuojant koreliacijos koeficientus (r), ryšio reikšmingumas tikrinamas pagal *Stjudento t* kriterijaus kritinę reikšmę.

Nustatyta, kad egzistuoja stiprus arba labai stiprus ryšys tarp pajamų iš PVM surinkimo į nacionalinį biudžetą ir šių veiksmų: vidutinės metinės infliacijos lygio, namų ūkių vartojimo išlaidų ir bendros mokes-

čių mokėtojų deklaruotos parduotų prekių ir paslaugų vertės. Apskaičiuotos šių veiksmų imties statistikos reikšmės viršija *Stjudento t* kriterijaus kritinę reikšmę (2,2622), todėl galima teigti, kad ryšys tarp šių rodiklių yra reikšmingas. Kaip minėta, PVM tarifas analizuojamu laikotarpiu kito tik 2009 m., todėl ryšys tarp mokesčio tarifo bei PVM surinkimo gautas silpnas ir nereikšmingas. Gautas dauginaris koreliacijos koeficientas ($R = 0,9960$) leidžia daryti išvadą, kad tarp PVM surenkamų pajamų į nacionalinį biudžetą ir visų kartu trijų veiksmų egzistuoja labai stiprus ryšys.

Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – tai tiesioginis mokestis. Šio mokesčio apmokestinimo sistemą reglamentuoja Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (mokestis iki 2003 m. sausio 1 d. mokėtas pagal Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinąjį įstatymą). Remiantis Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymu (2002), GPM moka pajamų gavęs ar pajamų uždirbęs gyventojas. GPM į nacionalinį biudžetą surenkamų pajamų dinamiką galėjo lemti daugelis veiksmų (žr. 2 lent.).

2 lentelė

Ryšio reikšmingumas tarp GPM pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksmų 2000–2010 m.

Metai	GPM pajamos, mln. Lt	Vidutinis bruto DU, Lt	Nedarbo lygis, %	GPM tarifas, %	Neapmokestinamų pajamų dydis (NPD), Lt	Minimalus atlyginimas, Lt	Užimtumo lygis, %
	(Y)	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	(X ₄)	(X ₅)	(X ₆)
2000	2505,42	970,8	16,4	33	115	430	49,9
2001	2510,53	982,3	17,4	33	115	430	48,3
2002	2547,35	1013,9	13,8	33	290	430	49,9
2003	2666,07	1072,6	12,4	33	290	450	50,8
2004	3054,18	1149,3	11,4	33	290	500	50,6
2005	3566,30	1276,2	8,3	33	290	550	51,9
2006	4059,25	1495,7	5,6	30*	290	600	52,7
2007	4555,80	1802,4	4,3	27	320	700	53,9
2008	5106,28	2151,7	5,8	24	320	800	53,3
2009	3789,03	2056,0	13,7	15	219,5**	800	49,8
2010	3470,90	1990,0	17,8	15	232**	800	47,8
r	–	0,8420	-0,7726	-0,5133	0,5813	0,8124	0,7218
t	Krit.=2,26	4,6818	3,6507	1,7945	2,1430	4,1802	3,1291
Reikšmingas	–	Reikšmingas	Reikšmingas	Nereikšmingas	Nereikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas

* – perskaičiuotas vidutinis svertinis metinis tarifas; ** – perskaičiuota pagal vidutinį tų metų bruto DU.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Finansų ministerijos, Statistikos departamento ir GPM įstatymo duomenimis.

Gyventojų pajamų mokesčio pagrindinis tarifas 2000–2005 m. nekito, o nuo 2006 m. mažėjo ir jau 2009 m. siekė 15 proc. nuo pajamų. Ypač spartus gyventojų pajamų mokesčio tarifo mažėjimas pastebimas 2009 m., kada nuo gyventojų pajamų mokesčio buvo atskirtos privalomojo sveikatos draudimo įmo-

kos (tarifas šiais metais sumažėjo net 9 proc.). Pasak Ramanauskienės (2007), ES mokesčių reguliavimo pamatas – teisės aktai, skirti netiesioginiams mokesčiams harmonizuoti, todėl tik tiesioginiai mokesčiai yra ES šalių mokesčių sistemų konkurencijos pagrindas. Šios konkurencijos tikslai – pritraukti kuo dau-

giau užsienio kapitalo, investicijų, taip pat stengtis, kad kvalifikuota darbo jėga dirbtų savo šalyje, o ne važiuotų į tas šalis, kuriose darbo užmokestis apmokestinamas mažesniais tarifais. Konkurencija tiesioginių mokesčių srityje skatina šalis vykdyti radikalias reformas. Gylio (2006) nuomone, viena priežasčių, kodėl buvo mažinamas GPM tarifas, yra tarptautinė mokesčių konkurencija.

Tiksliu įvertinti kiekvieno šių veiksnių ryšį su gyventojų pajamų mokesčio surinkimu pasitelkiama koreliacinė analizė (siekiama išsiaiškinti, kurie veiksniai yra reikšmingiausi GPM surenkamų pajamų kitimui: įstatymais keičiami mokesčio tarifai, NPD ar mokesčio bazės elementai, tokie kaip darbo rinkos rodikliai). Reikšmingumo sprendimui priimti naudojama imties statistika rodo, kad koreliacijos koeficientas (r) yra reikšmingas, ryšys egzistuoja tarp GPM surenkamų pajamų ir šių veiksnių: vidutinio darbo užmokesčio, nedarbo ir užimtumo lygio bei minimalaus mėnesinio atlyginimo šalyje (apskaičiuota t reikšmė didesnė už kritinę t 2,2622 reikšmę). Norint įvertinti gyventojų pajamų mokesčio surenkamų pajamų ryšį su visais kitais (X_1, X_2, X_5, X_6) kintamaisiais kaip visumą, pasitelkiamas bendras daugianaris koreliacijos koeficientas ($R = 0,9903$), kuris leidžia daryti išvadą, kad tarp GPM surenkamų pajamų ir nacionalinį biudžetą ir visų kartu veiksnių egzistuoja labai stiprus ryšys.

Akcizai yra netiesioginiai mokesčiai, kuriuos Lietuvoje reglamentuoja 2001 m. spalio 30 d. priimtas Lie-

tuvos Respublikos akcizų įstatymas. Siekiant įvertinti iš akcizų mokesčių surenkamų pajamų dinamikos, plano nevykdymo priežastis, pirmiausia reikia pabrėžti, kad skirtingai nei kiti mokesčiai, akcizai pasižymi dažnesniu apmokestinimo normų (konkrečiai tarifų) kitimu. Tai galima paaiškinti tuo, kad akcizais yra apmokestinami skirtingi objektai, kuriems ir taikomos skirtingos apmokestinimo sąlygos. Iki 2003 m. akcizų objektu buvo ne tik etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, tabako gaminiai ir energetiniai produktai, bet ir kava, šokoladas, maisto produktai su kakava (akcizo tarifas – 10 proc. apmokestinamosios vertės); bižuterija, aukso ir sidabro dirbiniai (akcizo tarifas – 10 proc. apmokestinamosios vertės); prabangūs lengvieji automobiliai (ne senesniems kaip 5 metų prabangiems automobiliams – akcizo tarifas buvo lygus 15 proc. kainos, viršijančios 60 tūkst. Lt); erotinio ir smurtinio pobūdžio spaudiniai (akcizo tarifas – 75 proc. apmokestinamosios vertės); cukrus, įskaitant cukrų, esantį produktuose (pagal Vyriausybės patvirtintą sąrašą, akcizo tarifas – 0,01 Lt už 1 proc. cukraus kilogramo produkto). Nuo 2003 m. akcizų objektu tapo etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, apdorotas tabakas ir energetiniai produktai.

3 lentelėje pateikiami pagrindiniai akcizų objektų tarifų dydžiai. Kaip minėta, akcizų surenkamos pajamos mažėjo ir 2009 m., ir 2010 m.

3 lentelė

Akcizų mokesčio pajamos ir tarifai 2000–2010 m.

Metai	Akcizų pajamos, mln. Lt	Cigarečių akcizų tarifai (specifinis, Lt už 1 000 cigarečių)	Cigarečių akcizų tarifai (vertybinis, proc. nuo maksimalios mažmeninės kainos)	Etilo alkoholio akcizų tarifai (Lt už gryno etilo alkoholio hektolitą)	Benzino akcizų tarifai (Lt už toną)	Gazolių akcizų tarifai (Lt už toną)
	(Y)	(X_1)	(X_2)	(X_3)	(X_4)	(X_5)
2000	1209,58	30	0	3000	1210	560
2001	1295,35	31,17*	0	3200	1210	560
2002	1706,2	30,2	10	3200	1250	720
2003	1765,16	40,53*	10	3200	1250	860
2004	1857,71	47,5	15	3200	1318	1002
2005	2040,09	47,5	15	3200	1318	1002
2006	2374,43	47,5	15	3200	1318	1002
2007	2803,6	62,92*	15	3200	1318	1002
2008	3354,02	76,83*	19,17*	3840	1488	1002
2009	3258,16	104,67*	24,17*	4416	2000	1246*
2010	3036,49	132	25	4416	2000	1114
r	–	0,8356	0,8979	0,7856	0,7538	0,8521
t	Krit.=2,26	4,5636	6,1199	3,8085	3,4414	4,8836
Ryšio reikšmingumas	–	Reikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas

* – perskaičiuoti vidutiniai svertiniai metiniai tarifai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Finansų ministerijos ir akcizų įstatymo duomenimis.

Kaip matyti iš 3 lentelės, visi pagrindiniai akcizų tarifai analizuojamu laikotarpiu didėjo, išskyrus specifinį cigarečių akcizų tarifą 2002 m., kada jis buvo sumažintas, nes šiais metais buvo įvestas dar ir vertybinis cigarečių akcizų tarifas bei gazolių akcizų tarifas 2010 m. Vertybinis cigarečių akcizų tarifas skaičiuojamas nuo maksimalios cigarečių mažmeninės kainos. Maksimali cigarečių pardavimo kaina reiškia, kad cigaretės negali būti parduodamos už didesnę kainą nei maksimali mažmeninė kaina, nurodyta ant banderolės, kuria paženklinta jų pakuotė. Akcizų tarifų

didinimas yra susietas su išipareigojimais ES pagal Tarybos direktyvų (Tarybos direktyva 92/84/EEB dėl alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams taikomų akcizo tarifų suvienodinimo; Tarybos direktyva 92/79/EEB dėl mokesčių už cigaretes derinimo; Tarybos direktyva 2003/96/EB dėl energetikos produktų ir elektros apmokestinimo restruktūrizavimo) numatytas sąlygas didinti akcizų tarifus. Akcizų surenkamas pajamas nemažai gali lemti ir kiti, t. y. mokesčio bazę lemiantys veiksniai (žr. 4 lent.).

4 lentelė

Ryšys tarp akcizų pajamų ir mokesčio bazę lemiančių veiksnių 2000–2010 m.

Metai	Akcizų pajamos, mln. Lt	Namų ūkių vartojimo išlaidos, mln. Lt (kuras)	Namų ūkių vartojimo išlaidos, mln. Lt (alk. gėrimai)	Namų ūkių vartojimo išlaidos, mln. Lt (tabakas)	Transporto priemonės (tūkst. vnt.)	Tabako gaminių suvartojimas (cigaretės vienam gyventojui)	Alkoholinių gėrimų suvartojimas (litrai absoliutaus alk. vienam gyventojui)
	(Y)	(X ₆)	(X ₇)	(X ₈)	(X ₉)	(X ₁₀)	(X ₁₁)
2000	1209,58	1538,9	1895,8	368,4	1334,544	1336	9,9
2001	1295,35	1723,6	1935,9	384,7	1298,836	1323	10
2002	1706,2	1890,7	2226,2	400,1	1353,941	1281	10
2003	1765,16	1825,7	2372,1	438,9	1437,994	1155	10,2
2004	1857,71	1917,1	2499,2	409,1	1505,693	1134	10,4
2005	2040,09	2002,5	2638	460,5	1658,068	1173	10,7
2006	2374,43	2179,2	2746,8	595,6	1815,749	1202	11
2007	2803,6	2074,6	2938,7	772,1	1838,385	1229	11,4
2008	3354,02	2487,7	3366,1	925,8	1938,468	1199	11,4
2009	3258,16	2862,2	3393,9	805,8	1963,055	804	10,9
2010	3036,49	n	n	n	n	n	n
r	–	0,9235	0,9891	0,9676	0,9617	-0,6306	0,9054
t	Krit.=2,3	6,8105	18,9682	10,8426	9,9247	2,2981	6,0301
Ryšio reikšmingumas	–	Reikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas	Nereikšmingas	Reikšmingas

n – nėra duomenų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Finansų ministerijos ir Statistikos departamento duomenis.

Remiantis 4 lentelės duomenimis, galima teigti, kad beveik visu analizuojamu laikotarpiu namų ūkių išlaidos kurui, alkoholiniams gėrimams ir tabakui didėjo (išskyrus 2007 m., kai mažėjo išlaidos kurui, ir 2004 m. ir 2009 m., kai mažėjo išlaidos tabakui). Nuolatinis transporto priemonių skaičiaus didėjimas šalyje (išskyrus 2001 m.) galėjo lemti kuro paklausą šalyje, kartu ir didėjančias iš akcizų surenkamas pajamas. Analizuojant 4 lentelės duomenis, išsiskiria tabako gaminių suvartojimas, kadangi šis dydis beveik visą analizuojamą laikotarpį mažėjo, ypač spartus tabako gaminių suvartojimo mažėjimas pastebimas 2009 m. (32,94 proc.). Priešingai nei tabako gaminių suvartojimas, alkoholinių gėrimų suvartojimas analizuojamu laikotarpiu nemažėjo (išskyrus 2009 m.). Siekiant

tiksliau įvertinti kiekvieno šių veiksnių (pateiktų 3 ir 4 lentelėse) ryšį su pajamų iš akcizų surinkimu, pasiūlyta koreliacinė analizė. Nors apskaičiuota, kad ryšys tarp akcizų surinkimo ir tabako gaminių suvartojimo yra pastebimas, tačiau apskaičiuota, kad šis ryšys yra nereikšmingas, todėl šis rodiklis neįtraukiamas į tolesnę analizę. Tarp akcizų pajamų surinkimo ir visų kitų veiksnių nustatytas reikšmingas ryšys, todėl galima daryti išvadą, kad didėjant cigarečių, alkoholio, kuro akcizo tarifams, namų ūkių vartojimo išlaidoms tabakui, alkoholiniams gėrimams, kurui, alkoholinių gėrimų suvartojimui ir transporto priemonių skaičiui, didėja ir surenkamos akcizų pajamos į nacionalinį biudžetą.

Pelno mokestis yra tiesioginis mokestis, kurį moka visi Lietuvos ir užsienio vienetai, išskyrus biudžetines įstaigas, Lietuvos banką, valstybę ir savivaldybes, jų institucijas, įstaigas, tarnybas ir organizacijas, taip pat Europos ekonominių interesų grupes. Pelno mokestį

Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, priimtas 2001 m. gruodžio 20 d. PM surinkimo plano vykdymą, mokesčio surinkimo dinamiką galėjo lemti daugelis veiksnių (žr. 5 lent.).

5 lentelė

Ryšio reikšmingumas tarp PM pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių 2000–2010 m.

Metai	PM pajamos, mln. Lt	PM tarifas, proc.	Veikiančių ūkio subjektų skaičius	Pelningų įmonių skaičius	Grynasis įmonių pelningumas, proc.	Pelnas prieš apmokestinimą, mln. Lt	Pradėtų bankroto procesų skaičius
	(Y)	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	(X ₄)	(X ₅)	(X ₆)
2000	311,68	24	n	11466	-0,23	3690,919	n
2001	259,22	24	68429	12749	0,32	4389,979	590
2002	307,7	15	68356	14485	2,29	5247,374	799
2003	784,88	15	69861	16889	3,22	6090,228	621
2004	1168,95	15	72330	17444	4,23	7918,294	709
2005	1507,7	15	73344	20684	4,89	9522,674	773
2006	1924,52	15	76516	23854	5,01	11827,731	759
2007	2053,65	15	81376	26172	9,21	18997,774	606
2008	2910,18	15	84574	23088	2,32	16050,234	957
2009	1707,59	20	83201	23992	-2,01	8820,692	1843
2010	953,87	15	86987	n	3,10	10596,681	1574
r	–	-0,4862	0,6762	0,8957	0,3723	0,8738	0,1501
t	Krit.=2,26	1,6691	2,7539	6,0439	1,2033	5,3908	0,4556
Reikšmingas	–	Nereikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas	Nereikšmingas	Reikšmingas	Nereikšmingas

n – nėra duomenų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Finansų ministerijos, Statistikos departamento ir PM įstatymo duomenimis.

Kaip ir PVM, taip ir PM tarifo pakeitimų analizuojamu laikotarpiu nebuvo daug. Kaip matyti iš 5 lentelėje pateiktų duomenų, 2000–2001 m. PM tarifas buvo 24 proc. (mokestį reglamentavo juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymas). Kai juridinių asmenų pelno mokestį pakeitė pelno mokestis, tarifas buvo sumažintas iki 15 proc. ir ilgą laiką (iki 2009 m.) nekito. Pelno mokesčio tarifo, kaip ir GPM tarifo, viena pagrindinių mažinimo priežasčių yra tarptautinė konkurencija, siekiant į šalį pritraukti kuo daugiau užsienio kapitalo. 2009 m., vykdant mokesčių sistemos reformą ir siekiant stabilizuoti ekonominę padėtį šalyje, PM tarifas (kaip ir PVM tarifas) buvo padidintas, turint tikslą gauti daugiau pajamų į nacionalinį biudžetą. Finansų ministerijos duomenimis, dėl pelno mokesčio tarifo padidinimo nuo 15 iki 20 proc. 2009 m. buvo gauta apie 280 mln. Lt daugiau pelno mokesčio pajamų. Tačiau kaip minėta, 2009 m. PM surenkamos pajamos mažėjo, todėl galima teigti, kad labai svarbu įvertinti ryšio stiprumą ir tarp mokesčio bazę lemiančių veiksnių. 2010 m. PM tarifas buvo vėl sumažintas iki 15 proc., kad būtų sudarytos sąlygos įmonėms daugiau lėšų skirti verslo plėtrai bei kurti naujas darbo vietas, taip pat daryti teigiamą įtaką formuojant Lie-

tuvos kaip patrauklios užsienio investicijoms šalies įvaizdį. PM tarifo sumažinimas galėjo lemti sparčiai mažėjančias mokesčio pajamas šiais metais. Porinė koreliacinė analizė leido nustatyti, kad egzistuoja reikšmingas ryšys tarp PM surenkamų pajamų ir šių veiksnių: veikiančių ūkio subjektų skaičiaus, pelningų įmonių skaičiaus šalyje ir apmokestinamojo pelno dydžio įmonėse. Apskaičiuotas daugianaris koreliacijos koeficientas ($R = 0,9374$) leidžia daryti išvadą, kad tarp PM surenkamų pajamų į nacionalinį biudžetą ir visų kartu veiksnių egzistuoja labai stiprus ryšys.

Beveik visu analizuojamu laikotarpiu PVM ir PM tarifai nekito, o GPM tarifas mažėjo nuo 33 iki 15 proc. dėl tarptautinės mokesčių konkurencijos. Šių mokesčių pajamų surinkimą labiausia lėmė mokesčių bazę lemiantys veiksniai. Beveik visi pagrindiniai akcizų tarifai analizuojamu laikotarpiu didėjo, o akcizų tarifų didinimas yra susietas su išipareigojimais ES pagal Tarybos direktyvų numatytas sąlygas. Apskaičiuota, kad didėjant cigarečių, alkoholio, kuro akcizo tarifams, namų ūkių vartojimo išlaidoms tabakui, alkoholiniams gėrimams, kurui, alkoholinių gėrimų suvartojimui ir transporto priemonių skaičiui, didėja ir surenkamos akcizų pajamos.

Mokestinių pajamų didinimo galimybės įvertinant šių pajamų elastingumą mokesčių bazei

Jei mokestinių pajamų elastingumo mokesčių bazei koeficientas didesnis už vieneta, tai pajamos iš mokesčių sparčiau didėja nei mokesčių bazė, netaiant diskretinės fiskalinės politikos (neįvedant naujų mokesčių ar nedidinant mokesčių tarifų). Elastinga mokesčių sistema yra palankesnė, norint padidinti valstybės pajamas (siekiant ekonominio augimo, kuris reikalauja nuolat didinti išlaidas ekonominei infrastruktūrai tobulinti ir palaikyti anksčiau sukurtą kapitalą. Jei lygiagrečiai nedidėja valstybės pajamos, didėjančios valstybės išlaidos neišvengiamai veda fis-

kalinio deficito link, kuris yra finansuojamos užsienio ar pasitelkiant vidaus skolinimąsi).

Kadangi PVM tarifas per analizuojamą laikotarpį keistas tik 2009 m., apskaičiuota, kad ryšio tarp surenkamų mokesčio pajamų ir mokesčio tarifo nėra. Dėl šios priežasties negalima nustatyti, kaip PVM tarifo keitimas veikia šio mokesčio pajamų surinkimą. Todėl tikslinga identifikuoti, ar PVM pajamos yra elastingos mokesčio bazės kitimui, t. y. ar šis mokestis automatiškai reaguoja į ekonominių sąlygų pokyčius, ar vis dėlto efektyviausias būdas padidinti mokesčio surenkamas pajamas yra mokesčio tarifo didinimas (namų ūkių vartojimas yra pridėtinės vertės mokesčio bazė, analizuojami metai, kuriais PVM tarifas nekito) (žr. 6 lent.).

6 lentelė

Pridėtinės vertės mokesčio pajamų elastingumas mokesčio bazei

Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ΔPVM pajamos, proc.	–	2,70	8,48	0,35	2,80	23,19	27,07	27,18	18,13
ΔPVM bazė, proc.	–	6,98	6,36	8,93	10,99	14,03	14,08	17,57	13,92
PVM elastingumas, ε	–	0,39	1,33	0,04	0,25	1,65	1,92	1,55	1,30
ε vidutinis	1,06								

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis atliktais skaičiavimais.

Apskaičiuota, kad PVM pajamos yra elastingos mokesčio bazės kitimui (vidutinis analizuojamo laikotarpio mokesčio elastingumas yra didesnis už 1 ir lygus 1,06). Vadinasi, didėjant mokesčio bazei (namų ūkių vartojimo išlaidoms), PVM surenkamos pajamos didėja dar sparčiau. Galima daryti išvadą, kad siekiant padidinti iš PVM surenkamas pajamas, daugiausia dėmesio turi būti skiriama ne tarifo didinimui, o mokesčio ekonominės aplinkos sąlygoms gerinti. Kadangi nustatyta, kad PVM apmokestinimas Lietuvoje yra elastingas, galima teigti, kad įmanoma išvengti mokesčio tarifų didinimo siekiant padidinti iš mokesčio surenkamas pajamas. Jei tarifas būtų paliktas mažes-

nis (18 proc.), šalyje nebūtų ribojamas vartojimas, o verslo skatinimas lemtų gerėjančią ekonominę aplinką, taip pat mažėtų „šešėlinė“ ekonomika. Šie veiksniai teigiamai paveiktų PVM pajamų surinkimą.

Kaip ir PVM, PM tarifas taip pat beveik visą analizuojamą laikotarpį išliko stabilus. Pasitelkus mokesčio pajamų elastingumo įvertinimą, galima nustatyti, kaip nesikeičiant mokesčio tarifui, kito mokesčio pajamos ir bazė – apmokestinamojo pelno dydis (2002 m. į analizę neįtraukiami, nes šiais metais PM tarifas buvo mažintas, o 2009 m. PM pajamos perskaičiuojamos eliminuojant pajamas dėl tarifo padidėjimo) (žr. 7 lent.).

7 lentelė

Pelno mokesčio pajamų elastingumas mokesčio bazei

Metai	2000	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ΔPM pajamos, proc.	–	16,83	155,08	48,93	28,98	27,65	6,71	41,71	50,95	33,18
ΔPM bazė, proc.	–	18,94	16,06	30,02	20,26	24,21	60,62	15,52	45,04	20,13
PM elastingumas, ε	–	0,89	9,65	1,63	1,43	1,14	0,11	2,69	1,13	1,65
ε vidutinis	2,33									

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis atliktais skaičiavimais.

Nustatyta, kad pelno mokesčio pajamos Lietuvoje yra elastingos mokesčio bazės kitimui, todėl galima teigti, kad mokestis automatiškai reaguoja į ekonominių sąlygų pasikeitimus, o siekiant padidinti iš mokesčio surenkamas pajamas, galima išvengti tarifo

didinimo. Tačiau reikia pabrėžti, kad priešingai, tarifo didinimas (2009 m. kaip ekonomikos nuosmukio laikotarpiu) galėjo lemti verslo slopinimą ir kartu daryti neigiamą įtaką mokesčio ekonominei aplinkai, todėl nors tarifas ir buvo padidintas, surenkamos mokesčio

pajamos sumažėjo. Efektyviausias būdas didinti PM surenkamas pajamas – skatinti verslo veiklą ir ekonomikos augimą.

Priešingai nei PVM ir PM, akcizų tarifai analizuojamu laikotarpiu buvo gana dažnai keičiami. Akcizai dažniausia nustatomi neelastingos paklausos prekėms, kurių kainai didėjant, suvartojamas kiekis keičiasi ma-

žai arba visai nesikeičia. Dažniausia analizuojamu laikotarpiu keistas cigarečių specifinis tarifas, o paklausos elastingumo koeficientas gali įvertinti, kiek šio tarifo kitimas sąlygojo cigarečių paklausą, t. y. ar cigarečių paklausa yra elastinga ar neelastinga (darant prielaidą, kad tik akcizo tarifas lemia cigarečių kainos kitimą) (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Cigarečių paklausos elastingumas cigarečių specifinio akcizo tarifo kitimui

Metai	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cigarečių specifinio akcizo tarifo metinis pokytis, proc.	34,21	38,85	0	0	15,42	22,11	36,24	26,11
Cigarečių pardavimų metinis pokytis, proc.	-24,63	-20,60	25,24	37,76	-13,07	27,15	-28,03	-39,19
Paklausos elastingumo koeficientas, ε	0,72	0,53	–	–	0,85	1,23	0,77	1,50
ε vidutinis	0,82							

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis atliktais skaičiavimais/

Apskaičiuotas vidutinis analizuojamo laikotarpio cigarečių paklausos elastingumas cigarečių specifinio akcizo tarifo kitimui rodo, kad cigarečių paklausa nėra elastinga cigarečių tarifo didėjimui. Vadinasi, cigarečių pardavimo apimtis mažėja ne taip sparčiai kaip didėja cigarečių akcizo tarifas. Galima daryti išvadą, kad specifiniam akcizų tarifui padidėjus 1 proc., cigarečių pardavimai sumažėja vidutiniškai 0,82 proc. 2009 m. kovo 1 d. specifinis cigarečių akcizo tarifas buvo padidintas nuo 79 iki 95 Lt, o nuo rugsėjo 1 d. – iki 132 Lt, todėl vidutinis svertinis 2009 m. tarifas lygus 104,67 Lt (tūkstančiui cigarečių), o 2010 m. tarifas išliko 132 Lt. Pavyzdžiui, jeigu analizuojamas akcizo tarifas būtų padidintas iki 150 Lt, vadinasi, jis padidėtų 13,64 proc. Remiantis apskaičiuotu elastingumo koeficientu, cigarečių pardavimai turėtų sumažėti ($\Delta Q = 11,18$ proc.). Akcizų pajamos iš specifinio cigarečių tarifo 2010 m. buvo 326,83 mln. Lt, o jeigu tarifas padidėtų 13,64 proc., cigarečių pardavimai sumažėtų 11,18 proc. (nuo 2476 iki 2199,18 mln. vnt.), akcizų pajamos padidėtų iki 329,88 mln. Lt (3,05 mln. Lt daugiau). Vadinasi, specifinio akcizo tarifo padidinimas lemtų didėjančias akcizų pajamas. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad 2010 m. cigarečių specifinio akcizo tarifui didėjant 26,11 proc., cigarečių pardavimai sumažėjo net 39,19 proc. Galima teigti, kad vartotojai vis jautriau reaguoja į tarifo didinimą, todėl šio tarifo didinimas turėtų būti nežymus ir atidėtas keliems metams.

Nustatyta, kad tiek PVM, tiek PM pajamos yra elastingos mokesčio bazės kitimui, todėl siekiant padidinti šių mokesčių surenkamas pajamas, galima išvengti tarifų didinimo (tai neretai sukelia neigiamą mokesčių mokėtojų reakciją, ypač ekonomikos nuosmukio laikotarpiu lėtina verslo veiklą, vartojimą, ekonomikos augimą ir skatina mokesčių mokėjimo vengimą).

Mokesčių tarifų mažinimas lemtų darbo vietų kūrimą, pajamų didėjimą, o dėl mokesčio tarifų nedidrinimo prarastos biudžeto lėšos sugrįžtų dėl išaugusio vartojimo. Mažėjantys mokesčių tarifai teigiamai atsilieptų „šešėlinės“ ekonomikos mažinimui (vienam prioritetinių Lietuvos Respublikos Vyriausybės tikslų). Apskaičiuota, kad cigarečių paklausa nėra elastinga cigarečių specifinio tarifo didinimui šalyje, todėl šio tarifo didinimas lemtų didėjančias mokesčio pajamas.

Išvados

Nors pajamų iš mokesčių surinkimą lemia daugelis veiksnių, daugiausia diskusijų mokslinėje literatūroje kyla dėl optimalaus mokesčių tarifo dydžio. Mokesčio normos didinimas iki tam tikros ribos didina iš mokesčio gaunamas pajamas. Egzistuoja toks taškas, kuriame biudžeto pajamos yra maksimalios, o toliau didėjant mokesčio normai, mokesčio bazė mažėja. Daugelio autorių teigimu, šalis turi turėti tokią mokesčių sistemą, kurioje mokesčių pajamos būtų elastingos mokesčių bazės kitimui, nes tai padeda išvengti naujų mokesčių įvedimo ar mokesčių tarifų didinimo, siekiant padidinti mokestines pajamas.

Analizuojamu – 2000–2010 m. – laikotarpiu Lietuvos mokesčių sistemoje egzistavo daugiau nei 30 skirtingų mokesčių rūšių. Iki 2008 m. į nacionalinį biudžetą surenkamos mokestinės pajamos kasmet didėjo. Ryškiausias mokestinių pajamų kitimas pastebimas 2009 m., kai jos sumažėjo net 24,44 proc. Paskutiniaisiais analizuojamais metais mokestinės pajamos dar sumažėjo ir apytiksliai pasiekė 2006 m. lygį. Visu analizuojamu laikotarpiu daugiausia mokestinių nacionalinio biudžeto pajamų sudarė PVM, GPM, akcizų ir pelno mokesčio pajamos (daugiau nei 90 proc. visų mokestinių pajamų). Didžiausią lyginamąjį pajamų svorį analizuojamu laikotarpiu sudarė PVM pajamos.

Beveik visu analizuojamu laikotarpiu PVM ir PM tarifai nekito (išskyrus 2009 m., kai PVM tarifas buvo padidintas 3 proc., PM tarifas 2002 m. ir 2010 m. sumažėjo, o 2009 m. didėjo), o GPM tarifas mažėjo nuo 33 iki 15 proc. dėl tarptautinės mokesčių konkurencijos. Šių mokesčių pajamų surinkimą labiausia lėmė mokesčių bazę didinantys ar mažinantys rodikliai. PVM surinkimą labiausia sąlygojo infliacijos lygio, namų ūkių vartojimo išlaidų ir pardavimo apimčių šalyje kitimas, GPM – tokie darbo rinkos rodikliai, kaip vidutinis ir minimalus atlyginimas šalyje bei nedarbo lygis, o PM – įmonių veiklos indikatoriai (veikiančių ūkio subjektų skaičius, pelningų įmonių skaičius, apmokestinamojo pelno dydis). Visi pagrindiniai akcizų tarifai analizuojamu laikotarpiu didėjo, išskyrus specifinį cigarečių akcizų tarifą 2002 m., kai jis buvo sumažintas, nes šiais metais buvo įvestas dar ir vertybinis cigarečių akcizų tarifas bei gazolio tarifas 2010 m. Akcizų tarifų didinimas yra susietas su išipareigojimais ES pagal Tarybos direktyvų numatytas sąlygas. Apskaičiuota, kad didėjant cigarečių, alkoholio, kuro akcizo tarifams, namų ūkių vartojimo išlaidoms tabakui, alkoholiniams gėrimams, kurui, alkoholinių gėrimų suvartojimui ir transporto priemonių skaičiui, didėja ir surenkamos akcizų pajamos į nacionalinį biudžetą.

Tiek PVM, tiek PM pajamos yra elastingos mokesčio bazės kitimui, todėl siekiant padidinti šių mokesčių surenkamas pajamas, galima išvengti tarifų didinimo. Mokesčių tarifų mažinimas lemtų pajamų ir vartojimo didėjimą, darbo vietų kūrimą. Mažėjantys mokesčių tarifai teigiamai atsilieptų „šešėlinės“ ekonomikos mažinimui (vienam prioritetinių tikslų šalyje), padidintų biudžeto pajamas, surenkamas mokesčių pavidalu. Apskaičiuota, kad cigarečių paklause nėra elastinga cigarečių specifinio tarifo didinimui šalyje. Vadinas, didinti specifinį cigarečių akcizo tarifą surenkamų pajamų atžvilgiu yra naudinga.

Literatūra

- Aarbu, K., O., Thoresen, T. O. (2001). Income Responses to Tax Changes—Evidence From the Norwegian Tax Reform. *National Tax Journal*, 54, 319–335.
- Ališauskas, V., Žukauskas, P. (1999). Mokesčių bazės nustatymo tobulinimas (užsienio prekybos rezultatų apmokestinimo Lietuvoje pavyzdžiu). *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 12, 273–287.
- Bivainis, J., Skačkauskienė, I. (2007). Mokesčių sistemos vertinimo metodinio potencialo analizė. *Verslas: teorija ir praktika*, 2 (8), 57–67.
- Bruce, D., Fox, W. F., Yang, Z. (2010). Base Mobility and State Personal Income Taxes. *National Tax Journal*, 63 (4, Part 2), 945–966.
- Budrytė, A., Mačiulaitytė, E. (2005). Biudžeto pajamų iš pelno mokesčio prognozavimas. *Pinigų studijos*, 3, 5–27.
- Buginis, V., Mackevičius, R. (2007). Gyventojų pajamų mokesčio analizė. *Ekonomika ir vadyba*, 12, 181–187.
- Davulis, D. (2009). Analysis of a Situation on Local Taxes in Lithuania. *Intelektinė ekonomika*, 1 (5), 21–29.
- Davulis, G. (2007). Local Taxes in Lithuania in the Context of Integration into the European Union, *Socialiniai tyrimai*, 1 (9), 65–72.
- Feldstein, Martin. (1995). The Effect of Marginal Tax Rates on Taxable Income: A Panel Study of the 1986 Tax Reform Act. *The Journal of Political Economy*, 103 (3), 551–572.
- Giertz, S. (2006). A Sensitivity Analysis and New Estimates of the Elasticity of Taxable Income for the 1980s and 1990s. *Working Paper*; Congressional Budget .
- Giertz, S. H. (2010). The Elasticity of Taxable Income During the 1990s: New Estimates and Sensitivity Analyses. *Southern Economic Journal*, 77 (2), 406–433.
- Gylys, P. (2006). Mokesčių našta ir tarptautinė mokesčių konkurencija. *Ekonomika*, 75, 7–19.
- Gordon, R., Slemrod J. B. (Eds.) (2000). Are ‘Real’ Responses to Taxes Simply Income Shifting? (240–280). In Does Atlas Shrug, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gruber, J., Rauh, J. (2007). How Elastic is the Corporate Income Tax? In Alan J. Auerbach, A., J., James R. H., Joel S. (Eds.), *Taxing Corporate Income in the 21st Century* (140–163). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Gruber, J., Saez, E. (2002). The Elasticity of Taxable Income: Evidence and Implications. *Journal of Public Economics*, 84, 1–32.
- Heim, B. T. (2009). The Effect of Recent Tax Changes on Taxable Income: Evidence from a New Panel of Tax. *Journal of Policy Analysis and Management*, 28 (1), 147–163.
- Joumard, I. (2002). Tax Systems in European Union Countries. *Economic Studies*, 34, 91–151.
- Juknelienė, D. (2005). Lietuvos mokesčių sistemos raida. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (5), 124–131.
- Kindsfaterienė, K., Lukaševičius, K. (2008). The Impact of Tax System on Business Environment. *Engineering Economics*, 2 (57), 70–77.
- Kopczuk, W. (2005). Tax Bases, Tax Rates, and the Elasticity of Reported Income. *Journal of Public Economics*, 89, 2093–2119.
- Kuodis, R. (2008). Lietuvos ekonomikos transformacija 1990–2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos. *Pinigų studijos*, 2. Prieiga per internetą: <http://neris.mii.lt/~ekonomika/Econlib/Kuodis_2009h.pdf>.
- Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas. (2001). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=389323&p_query=&p_tr2=>>.
- Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. (2002). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388782&p_query=&p_tr2=>>.
- Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. (2004). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362368&p_query=&p_tr2=>>.
- Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. (2001). Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/pls/>>.

- inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=388664&p_query=&p_tr2=>.
26. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. (2002). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=389443&p_query=&p_tr2=>>.
  27. Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenys. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1366>>.
  28. Mačiulaitytė, E. (2007). *Valstybės finansų ekonometrišnis modeliavimas* (Daktaro disertacija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas).
  29. Meškauskienė, D., (2003). Lietuvos mokesčių sistema: mokesčių naštos tyrimas. *Verslas: teorija ir praktika*, 4 (1), 36–42.
  30. Nacionalinio biudžeto vykdymo duomenys, Finansų ministerija. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/web/finmin//auktualus_duomenys/biudžeto_pajamos/nacionalinis_biudžetas>.
  31. Ramanauskienė, E., (2007). Gyventojų pajamų mokesčio tarifo mažinimas, kaip priemonė didinti Lietuvos mokesčių sistemos konkurencingumą. *Ekonomika ir vadyba – 2007: 12-osios tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga* (elektroninis išteklius) (p. 843–848). Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
  32. Russo, B. (2009). Innovation and the Long-Run Elasticity of Total Taxable Income. *Southern Economic Journal*, 75 (3), 798–828.
  33. Saez, E. (2001). Using Elasticities to Derive Optimal Income Tax Rates. *Review of Economic Studies*, 68, 205–229.
  34. Sammartino, F., Weiner, D. (1997). Recent Evidence on Taxpayers' Response to the Rate Increases of the 1990's. *National Tax Journal*, 50, 683–705.
  35. Slavickienė, A., Atkočiūnaitė, K., Nesticis, A. (2007). Gyventojų pajamų mokesčio pajamas įtakojančių veiksnių tyrimas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 4 (11), 94–99.
  36. Slavickienė, A., Svickienė, J., Jurgelaitienė, L. (2008). Gyventojų pajamų mokesčio surinkimo įtaka savivaldybių pajamoms. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtra*, 15 (4), 1–16.
  37. Slemrod, J. B. (1998). Methodological Issues in Measuring and Interpreting Taxable Income Elasticities. *National Tax Journal*, 51, 773–788.
  38. Sorensen, P. B. (2004). *Measuring the Tax Burden on Capital and Labor*. Massachusetts Institute of Technology.
  39. Spiegel, U., Templeman, J. (2004). A Non-Singular Peaked Laffer curve: Debunking the Traditional Laffer Curve. *The American Economic Review*, 48 (2), 61–66.
  40. Stačiokas, R. (2004). Taxes – the Main Income Source of the European Union (EU) Budget. *Inžinerinė ekonomika*, 3 (38), 49–54.
  41. Stačiokas, R., Valančienė, L. (2002). Mokesčių į Valstybės ir savivaldybės biudžetus optimizavimo prielaidos. *Inžinerinė ekonomika*, 4 (30), 26–32.
  42. Startienė, G., Trimonis, K. (2009). Oficialiai neapskaičiuotos ekonomikos mastas. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 976–983.
  43. Valstybinės mokesčių inspekcijos administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=10121222>>.

Tamašauskienė, Z., Žadvidaitė, A.

Economic Evaluation of the Influence of Changes in Lithuanian Tax System on Budget Revenue

Summary

The article seeks to evaluate how changes of in tax system in Lithuania influence the budget revenue. Tax system should be formed in such a way that it stimulates countries economic development of the country. While When changing a country's political and, economic situation changes, the tax system should undoubtedly definitely should change too as well. During the economic recovery and the good times, and but especially during the economic recession, it is very important to form such a tax system that guarantees sufficient budget revenue. A cCountry's tax system is a dynamic and multiple process that requires special attention and researches. Since the restoration of independence of Lithuania independence day countriesits tax system was being constantly changed and criticized in order to optimize the national budget income and the welfare of the tax payers. More and more discussions arise about theon tax rates arise, especially during the economic recession when premature and thoughtless decisions can determine

anlead to the opposite effect opposite that it wasto the one expected effect. Because ofFor this reason it is necessary to evaluate what factors causesmake the taxable revenue taxable and is itwhether the most effective way to increase thosethat revenue is to change the tax rates.

It can be claimed that Lithuania's tax system is still developing and progressing. During the analyzed 2000-2010 year period there were more than 30 different tax types (approximately half of them were valid during all of this period). During the 2000-2010 analyzed period of 2000-2010 the biggest part of national's budget taxable revenue was gathered from value added tax, personal income tax, excises and corporate income tax revenue (more than 90% percent of all taxable incometax yield). The most significant tax according to the gathered revenue during this period was value added tax because it has made more than 40 percent% of all taxable incometax yield. Till the year of 2008 all types of taxable incometax yield of the national budget

were increasing. In year 2009 taxable income tax yield decreased even by 24.44 percent% and in 2010 it decreased once again (by 4.5 percent%).

According to the scientific literature there are many factors that cause taxable income tax yield to change in the a particular country. The main attention is paid to the tax rates because optimal tax rates must guarantee sufficient taxable income tax yield, but however too high tax rates can may cause the avoidance to pay taxes at all tax evasion. It is identified that there were not many changes of in tax rates in value added tax (VAT) and corporate income tax, but the tax rate of personal income tax was decreasing because of the international tax competition. According to the correlation analysis it is estimated that the income of from those taxes were was mostly affected by the factors that cause changes in the tax base. The income of from VAT was mainly determined by the inflation rate, household consumption expenditure, and the value of goods and services in the country. The income of from personal income tax was affected by the labor market indicators and the income of from corporate income tax – by the business activity indicators. Almost all tax rates of excises were increasing during the analyzed period. It is related with to the liabilities commitments to the European Union to increase particular tax rates of excises during the determined set period of time. It is evaluated that the income of from excises is depends by on the increasing of main tax rates of this tax and such the following indicators that affect the tax base: the household consumption expenditure to on tobacco products, fuel, spirits, also the consumption of spirits and number of vehicles in the country. Increasing values of these indicators mean increasing income of from excises.

One of the main things in the a tax system is the elasticity of taxable income tax yield. A country must have the an elastic income tax system, of elastic income which could ensure that taxable income tax yield grows faster than the tax base without new taxes imposed or tax rates increased. The evaluated elasticity of taxable income tax yield to the tax base allows to makemaking some relevant conclusions. Both, VAT and corporate income taxes are elastic to the tax bases, so it which means that it is possible to avoid increasing tax rates in order to enlarge taxable income tax yield. The income of from those taxes automatically reacts to the economic conditions. Automatic growth of taxable income tax yield allows to evade evading frequent increases of in tax rates, the process which is usually assessed negatively by the taxpayers. Lower tax rates could determine increasing income and consumption, new workplaces, moreover, lower tax rates of VAT and corporate income tax could make a positive effect to on the level of the non-observed shadow economy (to on one of the priority goals in the country) that can also cause increasing taxable income tax yield. The coefficient of demand elasticity indicated indicates that the demand of cigarettes is not elastic to the dynamics of the specific tax rate of cigarettes. Consequently, increasing the specific tax rate of cigarettes would cause a positive effect to on the taxable income tax yield. Nevertheless, it is very important to emphasize that in 2010 when the specific tax rate was increased bying 26.11 percent%, the sales of the cigarettes decreased by even 39.19 percent%. It can be claimed that consumers become more sensitive about the increased tax rate of the cigarettes. The decision to increase this tax rate should be slight and delayed for several years.

Keywords: tax system, taxable income tax yield, tax rates, elasticity.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. kovo mėn.; straipsnis priimtas 2011 m. balandžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in March 2011; accepted in April 2011.